

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Психологічне консультування»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
053 Психологія (практична психологія)**

(для денної та заочної форми навчання)

Тема 4: Клієнт і консультант в консультативному процесі

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 от 25.08.2023

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол 7 від 29.08.2023

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол № 8 від 15.08.2023

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, канд. психол.наук, доцент Чепіга Л.П.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри практичної психології Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, менеджменту та освіти дорослих Української інженерно-педагогічної академії, канд. психол. наук, доцент Казарова А.М.
2. Професор кафедри соціології і психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор соціологічних наук, професор Нечітайло І. С.

(Презентація 1)

ЛЕКЦІЯ 4. КЛІЄНТ І КОНСУЛЬТАНТ В КОНСУЛЬТАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Навчальні питання:

1. Структура процесу консультування
2. Загальні правила консультування
3. Запити і мотиви звернення в консультацію
4. Типи клієнтів та консультантів
5. Тестування в процесі консультування

Література:

Основна література:

1. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. -К.: Четверта хвиля, 2018. - 256 с.
2. Васьківська С.В. П'ять вимірів психологічного консультування: навчальний посібник. - Київ, Ніка-центр, 2019. - 400 с.
3. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях : навч. посіб. / Л.О. Шевченко, Ю.В. Кобікова, І.В. Ламаш та ін.; [Міжнар. благод. фонд "СНІД Фонд Схід-Захід", Харк. нац. ун-т внутр. справ]. - Київ : [б.в.], 2015. - 148 с.
4. Консультативна психологія: підручник / І.С.Булах, В.У.Кузьменко, Е.О.Помиткін [та ін.] : – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. - 482 с.
5. Хомич Г. О., Ткач Р. М. Основи психологічного консультування: навч. посіб. К.: МАУП, 2004
6. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція : навч. посіб. / І. М. Цимбалюк. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Професіонал, 2007. – 544 с.

Допоміжна література:

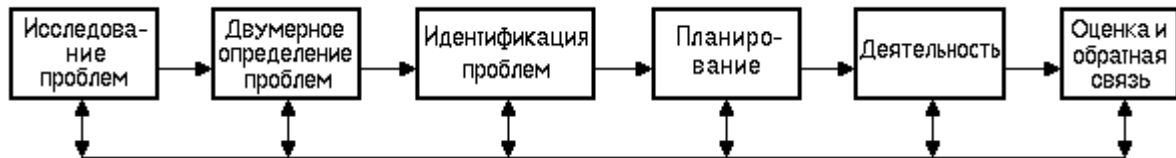
7. Кулакевич Т.В. Технології психологічного консультування: «Сімейне консультування»: Курс лекцій. / Кулакевич Т.В. – К.: КиМУ, 2017.
8. Опанасенко Л.А. Основи психологічного консультування: у схемах і таблицях / Л.А. Опанасенко – Миколаїв : Іліон, 2019.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці : Книги-XXI, 2010.
10. Основи психоконсультування: навч. посіб. / упоряд. і ред. Т. Л. Надвинична. – Тернопіль: ТНЕУ, 2019. – 200 с
11. Рябко Ю. В. Техніки і моделі психологічного консультування: навчальний посібник. / Рябко Ю. В. - Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013.
12. Сергієнко Н.П. Основи психологічної практики: Курс лекцій. – Х.: НУЦЗУ, 2011.
13. Словник-довідник психолога-консультанта / Н. В. Гаркавенко, Я. В. Чаплак, С. К. Шандрук, І. І. Солійчук. Чернівці, 2010.

14. Чепелєва, Н. І. Поєднання індивідуальної та сімейної психотерапії у роботі з родинами
15. Шевченко Л. О. Чепіга Л. П. Практична психологія : навч. Посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.

(Презентация 2)

Структура процесу консультування

Жодна з теоретичних орієнтацій або шкіл психологічного консультування не відображає всіх можливих ситуацій взаємодії консультанта і клієнта. Тому розглянемо загальну модель структури консультативного процесу, яку називають еkleктичною. Ця системна модель, що охоплює шість тісно пов'язаних між собою стадій, відображає універсальні риси психологічного консультування або психотерапії будь-якої орієнтації.

1. **Дослідження проблем.** На цій стадії консультант встановлює контакт з клієнтом і досягає взаємної довіри: необхідно уважно вислухати клієнта, який говорить про свої труднощі, і проявити максимальну щирість, емпатію, турботу, не вдаючись до оцінок і маніпулюванню. Слід заохочувати клієнта до поглибленого розгляду виниклих у нього проблем і фіксувати його почуття, зміст висловлювань, невербальну поведінку.
2. **Двовимірне визначення проблем.** На цій стадії консультант прагне точно охарактеризувати проблеми клієнта, встановлюючи як емоційні, так і когнітивні їх аспекти. Уточнення проблем ведеться до тих пір, поки клієнт і консультант не досягнуть однакового розуміння. Проблеми визначаються конкретними поняттями. Точне визначення проблем дозволяє зрозуміти їх причини, а іноді вказує і способи вирішення. Якщо при визначенні проблем виникають труднощі, неясності, то треба повернутися до стадії дослідження.
3. **Ідентифікація альтернатив.** На цій стадії з'ясовуються і відкрито обговорюються можливі альтернативи рішення проблем. Користуючись відкритими питаннями, консультант спонукає клієнта назвати всі можливі варіанти, які той вважає підходящими і реальними, допомагає висунути додаткові альтернативи, однак не нав'язує своїх рішень. Під час бесіди можна скласти письмовий список варіантів, щоб їх було легше порівнювати. Слід знайти такі альтернативи рішення проблем, які клієнт міг би використовувати безпосередньо.
4. **Планування.** На цій стадії здійснюється критична оцінка обраних альтернатив рішення. Консультант допомагає клієнту розібратися, які альтернативи підходять та є реалістичними з точки зору попереднього досвіду і справжньою готовності змінитися. Складання плану реалістичного

вирішення проблем має також допомогти клієнту зрозуміти, що не всі проблеми можна розв'язати. Деякі проблеми вимагають занадто багато часу; інші можуть бути вирішені лише частково за допомогою зменшення їх деструктивного, руйнівного впливу. У плані вирішення проблем слід передбачити, якими засобами і способами клієнт перевірить реалістичність обраного рішення.

5. Діяльність. На цій стадії відбувається послідовна реалізація плану вирішення проблем. Консультант допомагає клієнту будувати діяльність з урахуванням обставин, часу, емоційних затрат, а також з розумінням можливості невдачі в досягненні цілей. Клієнт повинен засвоїти, що часткова невдача - ще не катастрофа і слід продовжувати реалізовувати план вирішення проблеми, пов'язуючи всі дії з кінцевою метою.

6. Оцінка та зворотний зв'язок. На цій стадії клієнт разом з консультантом оцінює рівень досягнення мети (ступінь вирішення проблеми) та узагальнює досягнуті результати. У разі потреби можливе уточнення плану рішення. При виникненні нових або глибоко прихованих проблем необхідне повернення до попередніх стадій.

Ця модель, яка відображає консультативний процес, допомагає лише краще зрозуміти, як відбувається конкретне консультування. Реальний процес консультування значно ширше і нерідко не підкоряється даному алгоритму. Виділення стадій умовно, оскільки в практичній роботі одні стадії зникаються з іншими, і їх взаємозалежність складніша, ніж в представленій схемі.

Тут слід ще раз наголосити на тому, що в процесі консультування важливі не стільки схеми (хоча загальне уявлення і розуміння ходу консультування обов'язкові), скільки професійна і людська компетенція консультанта.

(Презентація 3)

Перерахуємо **загальні правила** і установки консультанта, які структурують процес **консультування** і роблять його ефективним:

1. Не буває двох однакових клієнтів і ситуацій консультування. Людські проблеми тільки ззовні можуть здаватися схожими, однак оскільки вони виникають, розвиваються, існують в контексті унікальних людських життів, то і самі проблеми в дійсності є унікальними. Тому кожна консультативна взаємодія унікальна та неповторна.

2. У процесі консультування клієнт і консультант постійно змінюються згідно їхнім стосункам; в психологічному консультуванні немає статичних ситуацій.

3. Найкращим експертом власних проблем є клієнт, тому при консультуванні слід допомогти йому прийняти на себе відповідальність за вирішення його проблем. Бачення власних проблем клієнтом не менш, а може бути, і більш важливе, ніж уявлення про них консультанта.

4. У процесі консультування почуття безпеки клієнта важливіше, ніж вимоги консультанта. Таким чином, в консультуванні недоречно домагатися

мети будь-якою ціною, не звертаючи уваги на емоційний стан клієнта.

5. Прагнучи допомогти клієнтові, консультант зобов'язаний "підключити" всі свої професійні і особистісні можливості, проте в кожному конкретному випадку він не повинен забувати, що він всього лише людина і тому не здатний повністю відповідати за іншу людину, за його життя і труднощі.

6. Не слід очікувати безпосереднього ефекту від кожної окремо взятої консультативної зустрічі - вирішення проблем, а також успіх консультування не схожі на пряму, яка рівномірно піднімається вгору; це процес, в якому помітні поліпшення змінюються погіршенням, тому що самозміна вимагає багатьох зусиль і ризику, які не завжди і не відразу завершуються успіхом.

7. Компетентний консультант знає рівень своєї професійної кваліфікації і власні недоліки, він відповідальний за дотримання правил етики і за роботу на благо клієнтів.

8. Для позначення і концептуалізації кожної проблеми можуть бути використані різні теоретичні підходи, але немає і не може бути найкращого теоретичного підходу.

9. Деякі проблеми - це сутнісні людські дилеми і в принципі нерозв'язні (наприклад, проблема екзистенціальної провини). У таких випадках консультант повинен допомогти клієнтові зрозуміти неминучість ситуації та змиритися з нею.

10. Ефективне консультування - це процес, який виконується разом з клієнтом, але не замість клієнта.

До питання структури процесу ми ще повернемося при конкретному обговоренні ходу консультування.

(Презентація 4)

Запити і мотиви звернення в консультацію:

Запит - це явно виражене людиною прохання, перше формулювання своїх труднощів, у вирішенні яких вона чекає знайти допомогу у психолога. Запит може бути **неконструктивним і конструктивним**. До неконструктивних відносяться запит з **граничним узагальненням і маніпулятивний запит**.

Запит з граничним узагальненням. Клієнт формулює свої труднощі, виходячи з установки не на рішення проблем, а на їх уникнення. Форма уникнення, яку вибирає клієнт, - перфекціонізм, тобто прагнення до першості завжди і у всьому, відповідності нормам, що ідеалізуються. Перфекціонізм на глибинному рівні виражає тривожність і мотивацію уникнення невдачі. Слід трансформувати запит в конструктивну форму.

Маніпулятивний запит. Клієнт формулює свої труднощі як потребу змінити когось, він жадає допомоги в управлінні кимось без його згоди.

До конструктивних відносяться:

- **запит про допомогу в саморозвитку;**
- **запит про зняття симптому;**
- **запит про трансформацію;**

- **запит про інформацію;**
- **запит про допомогу в самопізнанні.**

1. Запит про інформацію. Клієнт запитує інформацію про межі норми, про можливості психологічних змін, про варіанти подальшого розвитку ситуації.
2. Запит про допомогу в самопізнанні. Клієнт цікавиться виявленням у себе певних здібностей або намагається зрозуміти свою роль в тому, що з ним відбувається; потребує допомоги по самоприйняттю і саморозумінню.
3. Запит про допомогу в саморозвитку. Клієнт достатньо повно усвідомлює свою проблему та чітко її формулює.
4. Запит про трансформацію. У клієнта виникає потреба як би почати жити спочатку, відмовившись від жорсткого детермінізму своєї особистої історії. Він намагається знайти новий сенс життя.
5. Запит про зняття симптому. Клієнт формулює свої труднощі через опис певних симптомів.

(Презентація 5) Г. С. Абрамова виділяє **типи завдань взаємодії клієнта з психологом.**

- соціальні завдання, коли людина оцінює свої переживання і психологічну інформацію про інших людей, орієнтуючись на соціальні критерії і норми («правильно - неправильно»). На цьому етапі потрібна зміна системи оцінки клієнта, що дозволить побачити клієнтові мету з іншого боку, дозволить відійти від шаблонної поведінки і переживання.

- етичні завдання, коли клієнт формулює своє ставлення до мети взаємодії, заздалегідь здійснюючи вибір свого ставлення («добре - погано»). Психологи необхідно показати обмеженість оцінної шкали, яка не дає можливості клієнтові аналізувати динамічність психологічної інформації.

- моральні завдання. Вони пов'язані з орієнтацією переживань на критерії добра і зла, які вимагають здійснення вибору. Необхідно показати клієнтові умовність цих критеріїв, підвести його до усвідомлення нетотожності цих критеріїв для різних людей. В загальному вигляді вони характеризуються тим, що клієнт ставить питання про значення тієї або іншої інформації, коли він відкритий для освоєння інших форм поведінки. Велику частину реальних клієнтів складають люди, що орієнтуються на соціальні та етичні завдання взаємодії з психологом.

Робота психолога-консультанта пов'язана з тим, щоб вони спільно з клієнтом переформулювали проблему в психологічне завдання, що дозволяє дійсно надати допомогу, а не орієнтувати клієнта в системі оцінок, як в більшості випадків пропонують самі клієнти.

Типи клієнтів та консультантів.

Типи клієнтів і особливості взаємовідносин психолог — клієнт - цю проблему розглядали багато авторів.

Виділяють наступні типи консультантів:

1. Емоційно-комунікативний тип консультанта-психолога: легко встановлює контакт, особливо на початку знайомства, створює оптимальну довірчість (учасники говорять на одній мові; інформація, якою вони обмінюються, значуща, має суб'єктивно-особистісний сенс; вони довіряють один одному).

2. Психолог-консультант на лідерській позиції: упевнений, серйозний, стійкий, веде клієнта у всіх питаннях, опікає клієнта, дає вимагаючі обов'язкового виконання рекомендації. Ефективний в роботі із залежним, покірним, м'яким, невпевненим в собі клієнтом.

3. Психолог-консультант веденого типу: м'який, люб'язний, тактовний, дипломатичний, заспокоює, розслабляє клієнта. Клієнт проникається довірою до нього, так як вважає, що "добра" людина не дасть "поганої поради". Ефективність такого консультанта більш універсальна, але він може бути неефективний в роботі з покірними, невпевненими клієнтами, які потребують сильної і упевненої підтримки.

(Презентація 6) Обозов Н.Н. виділяє п'ять підстав для класифікації клієнтів і рекомендацій щодо взаємовідносин з ними:

- по характеру запиту на психологічну допомогу;
- по особливостям сприйняття психічних явищ;
- по способу роботи зі своїми проблемами;
- в залежності від статі клієнта;
- в залежності від особливостей особистості клієнта.

Розглянемо тепер ці підстави детальніше.

По **характеру запиту** серед клієнтів можна виділити наступні типи:

- Не упевнений в собі клієнт. Багато роздумує над ситуацією, багато зважує, але ніяк не може прийняти рішення, позбавитися від сумнівів. Мета звернення до психолога - зняти з себе відповідальність в прийнятті необхідного життєвого рішення. Психолог-консультант, працюючи з таким клієнтом, має бути максимально зібраним, чітким, навіть категоричним у висловах і поведінці. Він повинен створити полюс упевненості у вирішуваних питаннях.

- Упевнений в собі клієнт. Звертається для підтвердження правильності свого вже готового розуміння скрутного положення. Від психолога йому потрібна інформація, яка підтверджує вже готову точку зору, що склалася у нього. Звернення до психолога і характер запиту відображають компроміс, що склався між двома сторонами внутрішнього конфлікту. По відношенню до такого клієнта психологові-консультантові слід детально обговорити і розібрати всі можливі варіанти наслідків дій, які збирається зробити клієнт.

- Клієнт що все знає і довіряє тільки собі. Клієнт цього типу все ставить під сумнів, суперечливий, але при цьому переконаний в своїй правоті. Таким людям, через їх особливості, нелегко буває знайти собі партнерів по спілкуванню в реальному житті. Доброзичлива участь по відношенню до

клієнтів цього типу та ігнорування тих особливостей, які зазвичай відштовхують тих, що оточують від цих людей, створює сприятливі можливості для пом'якшення яскраво виражених негативних рис. Багато що з того, на чому вони зациклювалися раніше, відступає на задній план. Це створює передумови для конструктивної подальшої роботи.

- Клієнт з потребою «виговоритися», шукає співчуття, «віддушину». Дуже часто це люди з нелегким життям, самотні, чутливі, добрі і страждаючі унаслідок своєї доброти. Поради по відношенню до таких людей не обов'язкові, вони можуть навіть відштовхнути їх, налякати тим, що з ними не просто говорять, як з людьми, а починають «надавати їм психологічну допомогу». Переходити до надання цієї допомоги можна тільки у разі спеціального запиту. Головне, чого потребують клієнти подібного типу, - уважне вислуховування, прийняття та співчуття.

За особливостям сприйняття психічних явищ серед клієнтів можна виділити наступні типи:

1. **Раціоналістичний, реалістичний, прагматично орієнтований клієнт.** Прагне до точного знання про себе і оточення, зворотною стороною такого прагнення є те, що, він схильний недооцінювати, ігнорувати все, що стосується душевного життя людини, що важко піддається об'єктивуванню, раціональному аналізу. Він особливо схильний довіряти результатам стандартизованих тестових методик. Його цікавить не просто, що говорить в даний момент консультант, а на підставі чого він це говорить. Все це необхідно враховувати в роботі з таким клієнтом, щоб уникнути негативного ставлення до консультування.

2. **Інтуїтивно орієнтований, емоційно-витончений клієнт.** Вважає особистість унікальною, таємничою. Таких людей привертають якісні, образні, художні характеристики особистості та її життєвого шляху. Цікавлять глибинні механізми психіки, підсвідомості. Зворотною стороною орієнтації на інтуїтивне пізнання є неприйняття раціонального. Раціональне, об'єктивне, отримане в ході наукових експериментів знання, представляється такій людині поверхневим, обмеженим, мало корисним і мало цікавим. Такий клієнт оцінює те, що говорить консультант, прислухаючись до свого внутрішнього голосу, і як би зважаючи на своїх глибинних внутрішніх вагах, що близько до істини, а що ні. Це необхідно враховувати в роботі з цим клієнтом.

За способом роботи зі своїми проблемами серед клієнтів можна виділити наступні типи:

1. Клієнт, який в ситуації ускладнення прагне перебудувати свою поведінку, стиль діяльності, спосіб життя, але не знає як, стикається з труднощами в цьому плані. Це найбільш бажаний для психологів-консультантів тип клієнтів.

2. Клієнт, який в ситуації ускладнення прагне створювати багатообразні суб'єктивні версії, покликані зберегти у нього про себе хорошу думку в своїх очах і в очах інших людей.

3. Недобровільний клієнт - клієнт, якого направляє третя сторона і який є незацікавленим в отриманні допомоги. Не бажає брати участь в консультуванні і тим більше говорити про свої проблеми.

4. Клієнт, що чинить опір - не прагне до змін. Може активно добиватися консультування, але не бажає проходити через складні та болісні процеси, якими супроводжуються зміни. Замість цього застряє на упевненості в правильності існуючої поведінки, навіть коли вона непродуктивна.

Вплив статі клієнта на процес консультування.

Згідно з даними досліджень, чоловіки і жінки мають різні очікування щодо психологічного консультування. Жінки більшою мірою прагнуть до емпатичного стилю спілкування, звертаючи увагу, насамперед, на чуйність консультанта.

При описі еталону консультанта вони згадують риси характеру, темпераменту, тобто їх цікавлять особливості особистісної організації фахівця, що надає допомогу. Можна сказати, що жінки більшою мірою орієнтовані на емпатичний контакт, ніж чоловіки.

Чоловіки в консультуванні віддають перевагу емоційно нейтральному, робочому стилю спілкування. Вони більш орієнтовані на когнітивні аспекти ситуації, на психологічну інформацію. При описі еталону консультанта вони роблять упор на такі риси консультанта, як серйозність, уважність, відчуття обов'язку. Було встановлено, що чоловіки-клієнти вважають за краще працювати з консультантами-чоловіками. Позиція жінок-клієнтів нейтральніше, хоча і з деякою перевагою теж консультантів своєї статі.

Жінці-консультантові при роботі з чоловіком можна рекомендувати більш орієнтуватися на робочий стиль стосунків, на подачу інформації, на когнітивний аналіз ситуації.

Чоловікові-консультантові при роботі з жінкою слід прагнути до більшого співпереживання, співчуття, прояву емпатії.

Обозов Н.Н. приводить відомості, згідно яким велика частина проблем у чоловіків формується у сфері їх діяльності, у жінок - в сімейно-шлюбних стосунках.

Важливі і установки - очікування клієнта, обумовлені його індивідуальними особливостями:

- 1) Ті, хто хоче отримати про себе об'єктивну інформацію, орієнтуються на емоційну нейтральність консультанта;
- 2) Хто прагне отримати співчуття - орієнтуються на емпатію консультанта.

Типи взаємодії клієнта і консультанта.

Взаємовідносини клієнта і консультанта можуть представляти різні полюси залежно від міри свободи прийняття рішення клієнтом і активності консультанта.

На одному полюсі максимальна несвобода клієнта і "покірність" волі консультанта, який в цьому випадку "виришує" за клієнта.

На іншому полюсі - клієнт несе повну відповідальність за прийняття рішень. Консультант при цьому надає клієнтові підтримку і допомогу. Між цими крайніми полюсами взаємовідношення між консультантом та клієнтом можуть складатися по-різному залежно від міри їх активності та участі клієнта в психотерапевтичному процесі.

(Презентація 7) Тестування в процесі консультування

Психологічний діагноз спирається на аналіз та пояснення проблем клієнта. Він включає причини труднощів клієнта, їх розвиток в часі, віднесення до певного класу проблем, визначення спеціальних способів допомоги і прогноз вірогідності сприятливого результату.

Представники різних теоретичних орієнтацій, як правило, виносять на перший план неоднакові аспекти ускладнень клієнта. Наприклад, аналітично орієнтований консультант більшу увагу приділяє психодинаміці, біхевіорист - поведінковим проявам, а представник екзистенціальної терапії - суб'єктивному миру. Це робить системи психологічної діагностики нестабільними і говорить не в їх користь. Нарешті, якщо в медицині певний діагноз практично завжди передбачає відповідне лікування, то в психологічному консультуванні характер і способи допомоги легко передбачити по теоретичній орієнтації консультанта, ніж по проблемах клієнта.

Всі ці обставини примушують обговорити аргументи "за і проти" діагностичного підходу в психологічному консультуванні.

Консультанти, що наполягають на необхідності діагностики, стверджують, що діагноз, оснований на оцінці поведінки клієнта у минулому і сьогоденні, дозволяє правильно планувати процес психологічної допомоги. На їх думку:

- діагноз дозволяє передбачати подальший розвиток порушення;
- діагноз визначає особливу стратегію допомоги при різних порушеннях;
- діагностичні схеми дозволяють ефективно співпрацювати професіоналам, оскільки кожна діагностична категорія відповідає конкретним характеристикам поведінки;

Радикальні критики діагностичного підходу, а серед них більшість складають представники екзистенціально-гуманістичного напрямку, вважають, що діагноз в консультуванні взагалі не потрібний, а може бути, навіть шкідливий. Вони висувають наступні аргументи:

- діагноз зазвичай виражає експертний погляд консультанта на поведінку і переживання клієнта без урахування суб'єктивного значення подій для клієнта;
- діагноз ігнорує складність людини, більшість діагнозів спрощують поведінку і суб'єктивний мир; крім того, відбувається орієнтація не на індивідуальність, а на схожість між людьми, і тим самим ігноруються потенційні можливості кожної людини;
- при спробі вмістити людину в рамки діагностичних категорій вона

принижується, тому що перетворюється на об'єкт;

- нарешті, більшість клієнтів, з якими ми стикаємося в консультуванні, не можна зарахувати ні до однієї категорії; у них існують труднощі пристосування до життя, які властиві багатьом людям;

- клієнти просто потребують допомоги, щоб відновити здатність долати виникаючі проблеми;

- якнайкращий спосіб зрозуміти іншу людину – намагатися зрозуміти її суб'єктивний світ, а не удаватися до класифікацій;

- діагноз звужує поле зору консультанта по відношенню до клієнта, примушує його брати до уваги лише те, що вміщається в поставлений діагноз, а це частіше за все прояви, пов'язані з різними недоліками, і тим самим забувається найголовніша передумова консультування - орієнтація на потенційні можливості людини, особистісне зростання і розвиток;

- діагноз примушує людину прийняти той спосіб поведінки, який нав'язується діагнозом, а людей з оточення клієнта - оцінювати його по поставленому діагнозу;

- діагноз в більшості випадків не стільки вирішує проблеми, скільки загострює їх: коли психологічні проблеми, за які клієнт зобов'язаний перейняти на себе відповідальність, перетворюються на діагнози, клієнт, по суті, звільняється від відповідальності за свої дії.

Про деякі небезпеки діагностики говорять і не дуже радикальні її супротивники:

- на основі недостатніх даних можна зробити помилкові висновки;

- консультант дуже довго займається історією життя клієнта і приділяє мало уваги його насущним поведінці та установкам;

- у консультанта виникає спокуса більше довіряти результатам тестування, ніж результатам та висновкам власних спостережень;

- при діагностиці дуже багато уваги приділяється патологічним реакціям клієнта і недостатній інтерес до здорових і творчих аспектів його життя;

- діагностика формує оцінку установку відносно клієнта і спонукає давати вказівки, що він повинен робити.

Ще одна небезпека, пов'язана з діагностикою, виникає, коли в консультуванні ми стикаємося з представниками різних культур, тому що за норму зазвичай вважаються домінуючі культурні стереотипи.

Діагноз є нікчемним, якщо він створює дистанцію між консультантом і клієнтом. Категоризація клієнтів, їх "розкладання по полицях" по суті руйнує консультативний контакт. Адже кожен відчуває себе незатишно і неприємно, коли хтось намагається зарахувати його до однієї з категорій замість спроби зрозуміти.

Узагальнюючи аргументи "за і проти" діагностики в психологічному консультуванні, можна стверджувати, що однаково неприйнятні обидві крайні точки зору. Діагностика - складова частина процесу психологічного консультування, при якому ми прагнемо до глибшого розуміння клієнта. Навіть

відмовляючись від строгих рамок діагностики, консультант повинен поставити собі питання:

- Що відбувається зараз в житті клієнта?
- Що чекає клієнт від консультування?
- Які потенційні можливості і обмеження клієнта?
- Яка основна психодинаміка в теперішньому житті клієнта?

Відповідаючи на ці питання, консультант визначає бажання клієнта і можливість досягнення цілей консультування. У цьому сенсі діагностика є перманентним процесом, що продовжується стільки ж, скільки і консультування, і що допомагає консультантові концептуалізувати проблеми клієнта.

Нарешті, якщо абсолютно ігнорувати діагноз, слід нехтувати такими реальними захворюваннями, як, наприклад, шизофренія і маніакально-депресивний психоз, а це вже етична проблема.

Діагноз повинен відображати стиль життя клієнта та допомагати консультантові планувати стратегію і тактику своєї діяльності, ефективно прогнозувати її результати і в той же час, щоб уникнути серйозних помилок, не випускати з уваги реальну патологію в поведінці клієнта.

Отже, психодіагностика доцільна:

1. Коли у консультанта не вистачає відомостей для того, щоб зробити правильні висновки про суть проблеми клієнта і з урахуванням його індивідуальності запропонувати шляхи вирішення проблеми.

2. Коли необхідно оцінити такі індивідуальні особливості клієнта, які в звичайному, повсякденному житті майже не виявляються в поведінці (це комплекси, недостатньо усвідомлювані риси характеру і тому подібне).

3. Коли консультантові потрібно точно встановити результат консультативного впливу.

4. Коли в практиці консультування застосовується новий метод, ефективність якого остаточно не встановлена.

5. Коли сама по собі процедура психодіагностики має психотерапевтичне значення.

Завдання на практичне заняття

(Презентація 8)

Інструкція: Сформулюйте, які почуття викликає у вас особисто висловлювання психолога, звернене до іншої людини. Ваше завдання полягає в тому, щоб відрефлексувати і передбачити зміст почуттів можливого співрозмовника психолога.

1. «Мені здається, що ти не завжди задоволений самим собою».
2. «Мені здається, те, що є і як ти про це думаєш, не завжди однаково».
3. «Відчуваю, тобі іноді хотілося б бути іншим».
4. «Нам важко зрозуміти один одного, так як ти часто видаєш себе за іншого».
5. «Можливо, я зможу допомогти тобі зрозуміти себе?»

6. «Мені здається, що ти іноді каєшся в своїх вчинках, хоча інакше вчинити не можеш».

7. «Мені здається, що тобі буває важко з самим собою, тобі не хотілося б стати іншим?»

8. «Мені здається, що іноді тобі хочеться бути несхожим на оточуючих тебе людей».

9. «Думаю, що тобі більше подобається грати з хлопчиками, ніж з дівчатками?»

10. «Тобі б хотілося комусь слідувати в правилах поведінки в житті?»

За результатами вправи поділіться вашими міркуваннями з учасниками групи.

Теми рефератів:

1. Діагностика в психологічному консультуванні.
2. Типи взаємодії психолога і клієнта в психологічному консультування.
3. Предмет роботи консультанта в процесі консультування.